

bağlamda, boru hattındaki H₂O'nun, bir yeri özel yapan toprak, su, hava bileşimine yabancı olduğunun altını çizen yazar, musluktan akan suyu da H₂O olarak tanımlamakta ve “muhtemelen musluk suyu ölü sudur” betimlemesi yapmaktadır (Robert, 2003, s63). Öte yandan, gerek çamurdan gerekse deniz suyundan H₂O üretmenin kapitalist sistemdeki yegane koşulu önemli büyüklüklerde sermaye yatırımı yapılmasıdır. Kuşkusuz sözkonusu bu yatırımların devletler tarafından da yapılabileceği ileri sürülebilir. Bu tezin önünde ise önemli bir yapısal engel olduğu tespitini yapmak mümkündür. Bu engel dünyadaki devletlerin tamamının eşit ekonomik güce sahip olmadıkları gerçeğidir. Bu gerçeğin gerisinde ise kapitalizmin eşitsiz-bileşik gelişimi bulunmaktadır.

Dünyanın bugünkü duruma nasıl geldiğine bir göz atıldığında tarımdan, sanayiye ve toplumların değişen kültür ve alışkanlıklarına kadar yaşamın bütün alanlarında meta üretimine endekli kapitalist sistemin yapısal etkileri görülmektedir. Kapitalizmde meta üretimi ihtiyaçlardan bağımsız olarak yalnızca miktarlara odaklandığı için toprağın aşırı tüketimi sözkonusu olmakta; bu da tarımsal sulamanın giderek artması anlamına gelmektedir. Tarım alanlarında nehir suları tamamen kullanılmış görüldüğünden, son on yıllarda sulanan arazileri büyütebilmek için yeraltı sularına dönülmüştür. Sonuç olarak su için artan talep, pek çok yeraltı su kaynağının doğal dolum hızını aşmış durumdadır (Brown, 2007, s92). Bu gelişmenin en çarpıcı örneği dünyadaki toprakların verimliliğindeki artış/azalış eğilimleridir:

“1950'den 1990 yılına kadar dünya tahıl üreticileri topraklarının verimliliğini yıllık %2,1 oranında arttırdılar. Aynı dönemde dünya yıllık nüfus artışı %1,9 kadardı. Ancak, 1990'dan 2000'e kadar geçen sürede bu oran yıllık nüfus artışının ancak yarısına, %1,2'ye kadar geriledi. 2004 yılında yapılan projeksiyonlarda 2000-2010 yılları arasında tahıl üretimindeki artışın yüzde 0,7 gibi bir orana, yani önceki on yıllık artışın yarısına düşeceği belirtilmektedir. Toprak verimliliğinin arttırılmasındaki hız kaybı yalnızca teknolojik desteğin azalmasına değil, pek çok ülkede sulama suyunun kaybedilmesine bağlıdır (Brown, 2007, s63). Başka bir deyişle aşırı üretime dayalı kapitalist sistemde gerek toprak gerekse su aşırı

ölçüde tüketilmiş ve insan-doğa ilişkisinin sınırlarına ulaşılmıştır. 2007, 2008 yıllarında tarımsal gıda üretiminde yaşanan ciddi daralma, yukarıda Brown'dan alıntıyla aktardığımız projeksiyonların oldukça doğru olduğunu ortaya koymaktadır.”

Bu gelişmeler ışığında, suya olan talebin hangi nedenlerden ötürü arttığı sorusu önem kazanmaktadır. Nedenlerin başında yukarıda da belirtildiği gibi meta üretimi olgusunun kendisi gelmektedir. Bilindiği gibi, toplumlarda üretim iki farklı amaçla yapılabilir. Bunlardan biri toplumun ihtiyaçlarını gidermek için yapılan üretimdir. Ana güdü ihtiyaçların giderilmesi olarak belirlendiğinde, üretim ihtiyaçlarla sınırlıdır. Bir planlamanın gerekli olduğu böyle bir toplumda, örneğin, yukarıda Brown'dan alıntıyla aktarılan nüfus artış hızını aşan üretim artışları söz konusu olamayacağı gibi; üretimin bütün toplumun ihtiyaçları gözönüne alınarak yapılıyor olması dolayısıyla bölüşümde de bir adaletsizlik olması mümkün değildir. Ancak, üretim toplumun ihtiyaçlarından bağımsız olarak yalnızca üretilen miktarların sürekli olarak arttırılmasına odaklanılarak da yapılabilir. Bu iki üretim biçimi arasındaki farkla ilintili olarak Jean Robert, “*bir toplum ne kadar az sanayileşmiş, ne kadar az modernleşmişse, suyun asıl anlamı o kadar canlıdır. Fakat kalkınmacılar ve ekonomistler için H₂O'nun suyun yerine kullanılmasının reddedilmesi geriliğin bir işaretidir*” yorumunu yapmaktadır (2003, s64). Kapitalist toplum düzeni, yukarıda işaret edilen ikinci tarz üretimin yapıldığı bir sistemdir. Kapitalist üretim biçimi, yalnızca kendisi bir meta olmadığı halde sistem tarafından meta formuna sokulmuş insan emek gücünün aşırı tüketimiyle sınırlı kalmaz, aynı zamanda, emek gücünün üretim süreçlerinde karşılıklı ilişki içine girdiği doğal kaynakların da aşırı sömürsünü gerektirir. Ancak, insan emek gücünün yarattığı değerlerin kapitalistlere aktarılmasının bir sonucu olarak, sömürülebilecek emek gücünü bollaştıran sermaye birikim süreçlerinin, doğal kaynakları metalaştırmasının sonuçları birbirinden oldukça farklıdır. Diğer bir deyişle, emek gücü rezervini (işsizliği) sürekli olarak arttıran sermaye, bunu yaparken bir yandan da doğal kaynaklar rezervini sürekli olarak tüketir ve daraltır. Ekilebilir toprakların verimliliğindeki düşüş ancak sulama ve

kimyasalların kullanımı ile yavaşlatılabildiği için, bunu, su rezervlerindeki azalma izler. Su rezervleri azaldıkça, sulama ile tarım yapılan topraklardan ürün alınamamaya başlar, toprak verimliliği daha da düşer. Marksistlerin “kapitalizmin anarşik ve şizofrenik doğası” ile kastettikleri de budur. Sistemin, üretimde kendine ayak bağı olarak gördüğü engelleri aşmak için başvurduğu her önlem bir sonraki aşamada kapitalizmin karşısına yeni bir ayak bağı olarak çıkar.

Aynı durum, kapitalist sanayi üretimi için de geçerlidir. Üretimine suyun dahil olmadığı hiçbir sanayi ürününün olmaması dolayısıyla, su, endüstride de çok yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Endüstrideki su kullanımının boyutları hakkında fikir veren en çarpıcı veri ise, OECD-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkelerde 1960 yılında kullanılan temiz su

toplamının sadece %12'si endüstriye giderken; 2000 yılında bu oranın %59'a çıkmış olmasıdır. Bilindiği gibi OECD'ye üye toplam 33 ülke vardır ve bu üyelerin %90'ı merkez kapitalist ülkelerdir (UN, 2002). Ölçek, bölge düzeyinden dünya düzeyine getirildiğinde ise endüstride su kullanımının ulaştığı boyutları gözlerden saklamak olanaklı hale gelmektedir. Buna göre, dünyada kullanılan tüm suların %69'u tarımda, %21'i endüstride, %6'sı evsel tüketimde ve %4'ü de rezervuarlarda harcanmaktadır (Pamukçu.). Tarımda su kullanımının ne kadar yüksek olduğunu ortaya koyan istatistikler, suyun metalaşması yönünde çalışmalar yürüten uluslararası kuruluşlar tarafından oldukça sık bir biçimde kullanılmaktadır. Sulamadan kaynaklanan tuzlanmadan, bitki köklerinin su içinde kalarak zarar görmesine ve yeraltı sularının aşırı oranda kullanılmasına kadar eleştiri bombardımanına tutulan tarımsal sulama, bu yöntemin ülke yönetimleri tarafından sübvansede edilmesi dolayısıyla da mahkum edilmektedir. Suyun metalaşmasının kaçınılmazlığına vurgu yapan teorisyenler “*tarımsal sulama suyunun çiftçilere girdi maliyetlerinin çok altında verilmesinin suyun verimsiz kullanılmasına yol açtığını*” (Pamukçu, 2000,s56) belirtmektedir. Yazara göre, suyun kamusal bir mal olduğu düşüncesi ve su kullanım fiyatlarına çevresel kayıpların katılmaması, bu verimsiz kullanımı kamçulamakta ve piyasa mekanizması içinde suyun gerçek değerine ulaşmasını önlemektedir (2000, s57). Bu tür eleştirilerin en temel nedeni ise, suyun farklı kullanımlar arasındaki paylaşımının yeniden düzenlenmesi yönündeki güçlü eğilimlerdir.

Öte yandan, gerek tarım gerekse sanayideki su kullanımı suyun kendi doğal çevrimi dolayısıyla nihai bir yok oluş biçiminde değildir. Tarımda kullanılan su, gübre ve diğer kimyasallarla değişime uğrar, fakat kirlenmiş biçimde de olsa yine yeraltında mevcut sulara eklenir. Bu durum, tarımda kullanılan kimyasalların yeraltındaki temiz su rezervlerine de karışması sonucuna yol açar.

Sanayide de, benzer şekilde, üretimde kullanılan su yok olmamakta, -büyük oranda- kirlenmiş bir şekilde doğaya geri salıverilmekte ve mevcut su rezervlerinin de kirlenmesine yol açmaktadır. Gerek tarım gerekse endüstride kullanılan suların kirlenmesinin önlenmesi ya da arıtma işleminden

geçtikten sonra doğaya verilmesi ise, yine kapitalizmin yapısal özellikleri dolayısıyla mümkün değildir. Bu hedefin önündeki en büyük iki engelden biri sisteme için olan rekabet güdüsü, diğeri ise yine kapitalist üretime için olan bireysel kapitalistlerin birikim düzeyindeki farklılıklardır. Arıtma teknolojilerinin bireysel kapitalistler için bir maliyet unsuru olması dolayısıyla ancak ileri birikim düzeyine sahip kapitalistlerin girişebileceği yatırımlardır. Buna karşın, üretimde maliyetlerin artması kapitalistlerin bu teknolojilere sahip olmayan diğerkapitalistler karşısındaki rekabet gücünü azaltacağı için ileri birikim düzeyine sahip firmalar da arıtma teknolojilerini en ucuz maliyetle edinmekte ve sadece göstermelik bir arıtma işlemi yapmaktadır. Sonuç olarak günümüzde yakıcı bir biçimde kendini hissettiren olguya “su kıtlığı” adının verilmesi bilinçli ve sistemli bir yanıltmadır. Bugün dünya üzerindeki temiz su kaynaklarında bir azalmadan ziyade, kirlenme ve kullanılamaz hale gelme durumu sözkonusudur.

Diğerkayandan, temiz suyun giderek yetersiz hale gelmesi sorunu bir kuzey-güney sorunu olmadığı gibi, yalnızca “az gelişmiş ya da gelişmekte olan” şeklinde adlandırılan ülkelere özgü bir sorun da değildir. Örneğin Almanya’da kamu kullanımı için çıkarılan 4,7 milyar metreküp suyun sadece 1,4 milyar metreküpü nehir ve göllerden gelmektedir. Geri kalan, yaklaşık 2,7 milyar metreküp su ise (%70) yeraltı sularından sağlanmaktadır. Bugün, çoğu sanayileşmiş ülkede olduğu gibi Almanya’da da yeraltı su kaynakları neredeyse tamamen kullanılmış durumdadır (Robert, 2003, s36). ABD’de de durum farklı değildir. 1930’larda ülkede Great Plains bölgesinin 2/3 ünü kaplayan büyük yeraltı sularının bulunduğu keşfedilmiş ve yoğun sulamaya dayalı tarım başlatılmıştır. Bugün ise, söz konusu bu kaynak tamamen kurumuş ve bölge, çölleşme tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır (Fourth World Review’dan aktaran Robert, 2003, s36).

Suya erişim konusunda yerleşmiş kanılar da oldukça yanıltıcıdır. Örneğin, sadece az gelişmiş ülkelerdeki halkların suya erişiminin yetersiz olduğu; ileri kapitalist ülkelerde böyle bir sorunun bulunmadığı kanısı bir hayli yaygındır. Buna karşın, yalnızca Avrupa’da 100 milyon insan içme suyundan, 250 milyon kişi de arıtma tesisinden yoksundur (Caba Martin’den aktaran Robert, 2003, s49). Bu veriler, bir yandan sermaye

birikim düzeylerinin farklılığının arıtma tesisi kurma eğilimleri üzerinde ne denli etkili olduğunu doğrularken diğerkayandan da ne gelişmiş, ne de az gelişmiş olarak adlandırılan bölgelerin kendi içinde bir homojenliğin sözkonusu olmadığını; ya da “gelişmiş” bölgelerin kendi içinde de birikim farklılıklarının egemen olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, su sorunu tek başına ne uluslar arası kapitalist yapılardan, ne küresel ısınma gibi doğa olaylarından ne de dünya nüfusundaki artıştan değil, bunların tamamını etkileyen ve dönüştüren kapitalist üretim tarzından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, suyun doğal çevrimini sürdürerek tüm insanlığın ve canlı yaşamın devamını sağlamasının koşulu da, kapitalist üretim biçiminden, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına odaklı bir üretime geçilmesidir. Su, doğanın canlı yaşama sunduğu bir armağan olduğundan kullanılacak su miktarını arttırmak için su kaynaklarına ve doğal sisteme teknoloji marifetiyle yapılacak her türlü müdahale bugünkü sıkıntıyı geçici olarak giderse bile gelecekte tüm canlı yaşamını çok daha fazla risk altına sokacaktır.

KAYNAKÇA:

U.N., 2002; “World Water Development Report: World Summit on Sustainable Development, Plan of Implementation, III. 8.a” http://www.unesco.org/water/wwap/facts_figure_s/water_industry.shtml

Yılmaz, Aslı, 2008; “Dünya Bankası ve Su Politikası”, içinde: Toplum ve Hekim, Sayı:1, Cilt: 23, 2008

IWRA, 2008;

<http://196.36.166.88/iwra/Proceedings/Details.aspx?id=5>

Pamukçu, Konuralp, 2000; “Su Politikası”, Bağlam Yayınları, 2000, İstanbul

World Bank, 2004; “Water Resources Sector Strategy: Strategic Directions For World Bank Engagement”, 2004, Washington, DC , ISBN 0-8213-5697-6

TMMOB, 2006; “TMMOB Su Politikaları Kongresi-2006”, Sonuç Bildirgesi, İnşaat Mühendisleri Odası, Ankara

Brown, R. Lester 2007; “Dünyayı Nasıl Tükettik” T.İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı, 2007, İstanbul

Robert, Jean, 2003; “Suyun Ekonomi-Politikliği”, Ütopya Yayınevi, 2003, Ankara